

**МІЛІТАРИЗАЦІЯ
ТЕРИТОРІЇ ТА
СВІДОМОСТІ**

→ 4

**УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС КРИМУ.
РАДЯНСЬКА ТА НІМЕЦЬКА
ОКУПАЦІЇ (1920-1980 РР.)**

→ 6

**КРИМСЬКА
СВІТЛИЦЯ**

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА
УКРАЇНСЬКА
ГАЗЕТА

№ 7
2021

літературно-художня, публіцистична

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ОКУПОВАНОГО КРИМУ

НАГОЛОС

Крим – це територія України, яка є однією з найунікальніших частин нашої країни. Тут переплетіння різних народностей та віросповідань створили неповторне культурне середовище, яке не може не вражати. Так, на початку 2014 року тоді ще Міністерство культури України (зараз – Міністерство культури та інформаційної політики України) заявляло про існування на території півострова 63 культурних пам'яток національного значення та 1080 – місцевого, серед яких – Лівадійський палац, Керченська фортеця, комплекс Успенського печерного монастиря в Бахчисараї, Феодосійський краєзнавчий музей та багато інших споруд і пам'яток.

Дарина ПІДГОРНА,
юрист ГО «Регіональний
центр прав людини»

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ДО ТА ПІСЛЯ ОКУПАЦІЇ: ЩО ЗМІНИЛОСЯ?

Міністерство культури України нарахувало на території Криму більш

Свято-Успенський чоловічий монастир у Бахчисараї

ніж 30 музеїв і галерей, де було виставлено близько 1 млн 200 тис. експонатів та водночас працювало близько 773 бібліотек. Також варто згадати й те, що національний заповідник «Херсонес Таврійський» було внесено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а такі пам'ятки, як Ханський палац у Бахчисараї, Генуезька фортеця в Судаку, Кримська астрофізична обсерваторія, Мангуп-Кале, Ескі-Кермен і Чуфут-Кале на даний мо-

мент перебувають у так званому Попередньому списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (The Tentative List). Всі ці об'єкти є культурним надбанням України, і саме вона визначає режим використання, збереження та захисту цих пам'яток.

Проте з початком окупації півострова РФ ситуація кардинально змінилася. Окупувавши півострів, Росія розпочала свій наступ на культурну спадщину на території Криму. Оскільки

Російська Федерація вважає себе «єдиною владичцею» Кримського півострова, то, на її думку, все, що там розташовується, теж належить їй. І тому право розпоряджатися, а конкретно – знищувати, паплюжити, руйнувати об'єкти культурної спадщини та викривляти на свою користь історію Криму вважає своїм, правомірним. Через таку позицію Росії стан культурної спадщини на Кримському півострові залишає бажати кращого.

За всіма нормами та стандартами ведення війни державі-окупанту, яка зайняла територію, категорично заборонено знищувати культурні цінності, історичні пам'ятки, місця відправлень культових обрядів та об'єкти, які складають культурну чи духовну спадщину народів, а також використовувати їх з метою досягнення успіху в бойових діях. Зокрема, дане положення закріплене в Гаазьких конвенціях 1954 року, у статті 16 II Додаткового протоколу 1977 року до Женевських конвенцій 1949 року. А стаття 8(2)(b)(ix) Римського статуту визначає факт руйнування та пошкодження культурних пам'яток як воєнний злочин.

Незважаючи на наведені положення міжнародного гуманітарного права, Росія наполегливо здійснює таку політику на території Криму, яка завдає чимало шкоди. Так, протягом останніх 6 років російська влада здійснила безпрецедентні незаконні та масштабні археологічні розкопки на Кримському півострові; зруйнувала під час будівельних робіт цілу низку цінних археологічних пам'яток; завдала непоправних втрат низці пам'яток історії і культури. Зокрема, частину об'єктів культурної спадщини було переміщено на територію Російської Федерації (колекцію картин І. Айвазовського було тимчасово вивезено для виставки в Ермітажі, – прим. ред.) або розпродано на аукціонах за кордоном.

ЯК ЦЕ БУЛО...

РЕСПУБЛІКА ТАВРИДИ І КРИМСЬКА РЕСПУБЛІКА: СХОЖІСТЬ І ВІДМІННІСТЬ

8

2

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ОКУПОВАНОГО КРИМУ

→ 1 НАГОЛОС

ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ НА ТЕРИТОРІЇ ОКУПОВАНОГО КРИМУ – ДЕ-ЮРЕ ТА ДЕ-ФАКТО ЇЇ ВИКОНАННЯ. ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОВАЛИ УКРАЇНИ

На такі дії з боку Росії не можна закривати очі. На сьогодні в Україні діють декілька громадських організацій, які частково опікуються культурним питанням Криму. І внесок цих організацій у боротьбу за захист та збереження культурної спадщини неможливо оцінити, адже ця робота безцінна. Але виникає доволі логічне запитання: а до яких дій вдається держава, аби зберегти культурну спадщину Криму?

Протягом певного періоду часу я проводила невелике дослідження, присвячене державній політиці України щодо питань культурної спадщини на окупованих територіях, зокрема й на Кримському півострові. Результати дослідження, справді, вражають і розчаровують водночас.

На сьогодні в Україні діють декілька актів, які є основоположними та напряду регламентують діяльність органів державної влади у питаннях захисту та збереження культурних пам'яток. Насамперед, я говорю про такі акти, як Закон України «Про культуру», «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини» та інші пов'язані з ними акти. Проте у зв'язку з подіями, що тривають уже сім років поспіль, виникає необхідність у додатковому врегулюванні питань захисту та збереження культурної спадщини. Для цього держава прийняла нормативно-правові акти, які регламентують та встановлюють режим тимчасово окупованої території як Донбасу, так і АР Крим та м. Севастополя.

Зокрема, Верховною Радою України 18 січня 2018 року було ухвалено Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях

«Ластівчине гніздо» – своєрідна візитівка Кримського півострова

На запит щодо заходів МЗС України на захист державного майна в АР Крим інформуємо.

Результатом послідовної, наполегливої і системної роботи дипломатичної служби України стало закріплення за Росією на найвищому міжнародному рівні статусу окупанта і агресора з відповідним визнанням за нею всієї відповідальності за порушені норми міжнародного права.

Зазначена правова кваліфікація дій РФ (зафіксована у відповідних резолюціях Генеральної асамблеї ООН, Європарламенту, рішеннях Парламентської асамблеї Ради Європи, ОБСЄ), стала підставою застосування відповідного міжнародно-правового інструментарію для належного відстоювання інтересів України, у т.ч. в питанні захисту культурних цінностей та державної власності на окупованих територіях (застосування санкційного механізму, забезпечення претензійно-позовної роботи тощо).

Українська сторона постійно і послідовно (як у превентивному порядку, так і в порядку протесту за фактами виявлених протиправних дій окупанта), вимагає від РФ відповідно до Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р. виконувати зобов'язання держави, яка здійснює окупацію, забороняти, попереджати, приймати будь-які акти крадіжки, грабежу, незаконного привласнення, вандалізму щодо культурних цінностей на окупованій території, а також забезпечувати їх охорону і збереження.

Зазначена проблематика також є предметом системної співпраці в рамках міжнародних організацій, взаємодії з правозахисними організаціями, громадянським суспільством, Меджілісом кримськотатарського народу.

Питання дипломатичного супроводу/реагування у кожному конкретному випадку опрацьовується з урахуванням та на підставі рішень, прийнятих Міністерства та інформполітики України як головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей.

Заступник Міністра

Євгеній ЄНІН

18.08.2020 16:02

у Донецькій та Луганській областях» № 2268, який так само визначає правовий статус тимчасово окупованих Автономної Республіки Крим і м. Севастополя та правовий режим на них. Даний закон визначив, що одним із напрямків діяльності держави має бути сприяння забезпеченню культурних потреб і зв'язків, зокрема, шляхом реалізації заходів, визначених центральним органом виконавчої влади України.

Проте – це лише закон, що визначає засади політики, але не

тих, хто безпосередньо здійснюватиме діяльність і яку саме. З цією метою було затверджено План організації підготовки проектів актів, необхідних для виконання закону № 2268, який визначив, що саме Український інститут національної пам'яті є основним органом держави, кортий «має організувати дослідження культурної спадщини українського, кримськотатарського та інших народів Кримського півострова та сприяти їх інтеграції в українське суспільство».

Звісно, я щиро вітаю уряд України з офіційною позицією щодо засад політики України стосовно окупованих територій. Проте звертаю вашу увагу на те, що у цій позиції немає жодного слова, яке могло б конкретизувати та визначити роботу держави саме у питанні збереження культурної та археологічної спадщини, зокрема й на території окупованого Криму. Зважаючи на такий факт, подальші висновки робитимуться з основних актів, що регулюють, встановлюють діяльність держави у сфері захисту та збереження об'єктів культурної спадщини, які були згадані вище.

Відповідно до ст. 3 Закону «Про охорону культурної спадщини» питанням збереження та захисту об'єктів культурної спадщини має опікуватися спеціально уповноважений центральний орган охорони культурної спадщини, тобто Міністерство культури та інформаційної політики України (далі – МКІП).

Але з огляду на ситуацію в країні, я також взяла до уваги ще дві структури, які теоретично мали б займатися даним питанням. Йдеться про Міністерство закордонних справ України (далі – МЗС), як один із представників держави на міжнародній арені, та Міністерство юстиції України (далі – Мін'юст), яке має опікуватися юридичними питаннями стосовно повернення об'єктів культурної спадщини та щодо розв'язання відповідних спорів у судах.

Першим кроком дослідження стало вивчення офіційних вебсайтів вищезазначених органів державної влади. Проте, на моє велике розчарування, інформація, пов'язана з культурною спадщиною Криму, була відсутня. Жодна державна інституція, а особливо – МКІП, який мав би більше за всіх перейматися цим питанням, не розмістила у себе на сайті інформацію про ситуацію з культурною спадщиною в окупованому Криму та свою діяльність у питаннях збереження та захисту об'єктів культурної спадщини.

З високим рівнем імовірності припускаю, що профільні сторінки на офіційних вебсайтах міністерств не створені з причин відсутності будь-якої діяльності цих органів щодо дослідження ситуації, пов'язаної з моніторин-

Не знайшовши інформації на сайтах, я у липні 2020 року звернулася до центральних органів державної влади (МКІП, Мін'юст, МЗС) із запитом стосовно надання мені інформації щодо проробленої ними роботи у сфері збереження культурної спадщини. Перш за все мене цікавило: «Які дії, заходи було вжито з боку держави щодо збереження культурної спадщини, яка розташовується на території АР Крим?». На жаль, у відповідь я отримала або відмову у наданні інформації, або ж міністерства надавали застарілу чи загальну, але аж ніяк не конкретну інформацію, яка абсолютно не мала сенсу.

гом, збереженням та захистом культурної спадщини на окупованому півострові, і відповідно через відсутність інформації, яку в межах компетенції органи державної влади зобов'язані аналізувати та оприлюднювати.

Не знайшовши інформації на сайтах, я у липні 2020 року звернулася до центральних органів державної влади (МКІП, Мін'юст, МЗС) із запитом стосовно надання мені інформації щодо проробленої ними роботи у сфері збереження культурної спадщини. Перш за все мене цікавило: «Які дії, заходи було вжито з боку держави щодо збереження культурної спадщини, яка розташовується на території АР Крим?». На жаль, у відповідь я отримала або відмову у наданні інформації, або ж міністерства надавали застарілу чи загальну, але аж ніяк не конкретну інформацію, яка абсолютно не мала сенсу. Отже, розглянемо відповіді міністерств окремо.

– Міністерство юстиції України

До цього державного органу я звернулася із запитанням: «Які судові справи наразі перебувають у віданні міністерства, що стосуються проблеми збереження культурної спадщини?».

У відповідь мені було повідомлено, що у межах своєї юрисдикції міністерство здійснює захист прав та інтересів України у справі за позовом України до Амстердамського археологічного музею імені Алларда Пірсона. Нагадаю,

спір виник у зв'язку з тим, що між Музеєм Алларда Пірсона та низкою музеїв, розташованих на території Автономної Республіки Крим, були укладені договори на експонування певних музейних предметів державної частини Музейного фонду України. У зв'язку з тимчасовою окупацією Криму та претензіями з боку кримських музеїв керівництво Музею Алларда Пірсона відмовилось повертати Україні експонати виставки до моменту винесення компетентними судами відповідного рішення. На сьогодні існує рішення Окружного суду Амстердама, відповідно до якого суд визнав право України на повернення на її територію колекції кримських музеїв. Але кримські музеї, не погоджуючись з таким вироком, подали апеляцію і наразі триває апеляційне провадження у цій справі. Поки що справа кримських музеїв – єдина справа, ініційована Україною щодо захисту та збереження культурної спадщини з її окупованих територій, яка перебуває у віданні Мініюсту.

– *Міністерство закордонних справ України*

На запит щодо вжитих на дипломатичному рівні заходів з метою збереження/захисту та протидії захопленню музейної, архівної спадщини та бібліотек, які розташовуються (або розташовувалися) на території АР Крим та м. Севастополя, МЗС чіткої відповіді стосовно своєї роботи не надало. Міністерство повідомило про свою високу місію у міжнародних відносинах України з іншими суб'єктами міжнародного права (державами, міжнародними організаціями). На жаль, надана інформація не містила даних щодо результатів роботи відомства. Отже, можу зробити висновок, що діяльність відсутня.

– *Міністерство культури та інформаційної політики України*

А тепер пропоную перейти до аналізу діяльності МКІП. Звертаю увагу, що це головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у питаннях збереження національної пам'яті, мистецтва, охорони культурної спадщини, музейної справи, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей.

Перше питання: Створення реєстрів культурних пам'яток України – головний напрям діяльності МКІП: чи є результати?

На запити, що стосувалися ведення реєстрів культурної спадщини, яка розташовується на території Кримського півострова, та окремого реєстру спадщини, яка була зруйнована чи пошкоджена внаслідок дії держави-окупанта на території Криму, міні-

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ
УКРАЇНИ**
Мін'юст

вул. Архітектора Городецького, 13, м. Київ, 01001
тел.: (044) 364-23-93, факс: (044) 271-17-83
E-mail: callcentre@minjust.gov.ua,
themis@minjust.gov.ua
Web: http://www.minjust.gov.ua,
код згідно з ЄДРПОУ 00015622

Щодо запиту на отримання публічної інформації

Шановна Даріно Юр'євно!

Міністерство юстиції України (надалі – Міністерство), розглянуло Ваш запит відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 04.08.2020 № III-10-2703 та повідомляє про таке.

Відповідно до Порядку здійснення захисту прав та інтересів України під час урегулювання спорів, розгляду у закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України, затвердженого Указом Президента України від 25.06.2002 № 581/2002, Міністерство є відповідальним за захист прав та інтересів України в процесі розгляду в закордонних юрисдикційних органах справ за участю іноземного суб'єкта та України. Серед іншого, Міністерство забезпечує захист прав та інтересів України у справі за позовом України до Амстердамського археологічного музею імені Алларда Пірсона.

Спір виник у зв'язку з тим, що між Музеєм Алларда Пірсона та рядом музеїв, розташованих на території Автономної Республіки Крим (далі – Кримські музеї), були укладені договори на експонування виставки певних музейних предметів державної частини Музейного фонду України. У зв'язку із тимчасовою окупацією Криму та претензіями з боку кримських музеїв керівництво Музею Алларда Пірсона відмовилось повертати Україні експонати виставки до моменту винесення компетентним судом відповідного рішення.

Міністерство культури, молоді та спорту України визнало наявність загрози втрати музейних предметів державної частини Музейного фонду України, що експонувались на виставці, та своїм наказом від 13.05.2014 № 292 передало їх на постійне зберігання Національному музею історії України до стабілізації політичної ситуації в Автономній Республіці Крим та зобов'язало Національний музей історії України прийняти вказані музейні предмети на постійне зберігання.

Статтею 23 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» передбачено, що культурні цінності, тимчасово вивезені з України і не повернуті в обумовлений угодою термін, вважаються незаконно вивезеними, а статтею 4 згаданого Закону, що культурні цінності, тимчасово вивезені з території України і не повернуті в Україну, підлягають поверненню в Україну. Відтак, оскільки термін дії дозволу на вивезення кримських музейних експонатів закінчився, а згадані музейні предмети не були повернені на територію України, музейні предмети вважаються такими, що незаконно вивезені з території України.

Кримські музеї 19.11.2014 подали позов до Окружного суду Амстердама (Королівство Нідерланди) проти Амстердамського археологічного музею імені Алларда Пірсона про повернення музейних предметів на територію тимчасово окупованого Криму.

21.01.2015 держава Україна подала заяву до Окружного суду Амстердама (Королівство Нідерланди) про допуск держави в судове провадження, ініційоване кримськими музеями.

За результатами розгляду справи 14.12.2016 Окружний суд Амстердама оголосив рішення у справі, яким визнав, що музейна колекція «Крим. Золотий острів у Чорному морі» підлягає поверненню на територію України.

Не погоджуючись із рішеннями суду першої інстанції, Кримські музеї подали апеляційну скаргу.

Апеляційний суд Амстердама розглянув справу в судовому засіданні 11.03.2019.

16.07.2019 Апеляційний суд Амстердама постановив ухвалу, якою зобов'язав сторони подати додаткові пояснення, визнавши, що положення Конвенції ЮНЕСКО про захист, спрямовані на заборону та запобігання незаконному вивезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності 1970 (далі – Конвенція ЮНЕСКО) не підлягають застосуванню, натомість для вирішення питання про те, куди має повернутися колекція, має застосуватися українське право. 07.01.2020 сторони подали письмові пояснення у відповідь на питання, викладені в ухвалі Апеляційного суду Амстердама від 16.07.2019.

Наразі апеляційне провадження триває.

На додаток до вищевикладеного роз'яснюємо, що відповідь на Ваш запит може бути оскаржена до суду відповідно до статті 23 зазначеного Закону.

Заступник Міністра –
Уповноважений у справах
Європейського суду з прав людини

Іван ЛІЩИНА

Стародавнє місто Херсонес Таврійський і його хора – один із українських об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО

терство надало перелік пам'яток національного та місцевого значення, але перелік є неактуальним. Також він не містив жодних згадок пам'яток, які були зазначені на початку цієї статті. Крім того, міністерство не надало мені жодної відповіді на запит, який стосувався зруйнованої чи пошкодженої культурної спадщини. Окрім того, в одній з численних відповідей МКІП додатково мені повідомив, що на сьогодні

не існує і ніколи не існувало централізованого обліку музейних предметів, які перебувають у музеях як Криму, так і всієї України.

Аналогічна ситуація з бібліотеками, театрами, галереями. Нагадую, що ст. 1 Закону України «Про охорону культурної спадщини» визначає об'єкт культурної спадщини таким чином: «Це визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні части-

ни, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність». Отже, бібліотеки, театри та музеї теж входять до поняття «об'єкт культурної спадщини».

Враховуючи вищезазначене, можна припустити, що свою роботу з моніторингу стану культурних пам'яток та оголошення результатів цієї діяльності міністерство не проводить, що є водночас порушенням як його внутрішніх положень про діяльність, так і закону № 2268 та Стратегії інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

Друге питання: Діяльність МКІП в умовах окупації – які заходи здійснюються?

Щодо відповіді на запит про вжиті заходи зі збереження культурних пам'яток на території тимчасово окупованого Криму, то міністерство повідомляє, що 11 вересня 2017 року у Страсбурзі міністром юстиції України було підписано Конвенцію Ради Європи щодо правопорушень, пов'язаних з культурними цінностями.

Не буду заперечувати, підписання цієї Конвенції – це, справді, великий крок для України загалом у політиці захисту та збереження культурної спадщини. Насамперед, особливість цієї Конвенції полягає в її суто кримінально-правовому характері. У документі чітко закріплюються відповідні склади злочинів, види покарання, обтяжувальні обставини, форми співучасті тощо. У Конвенції також передбачається процес імплементації цих положень до національного кримінального права держав-учасниць.

Після підписання було створено спеціальну робочу групу Міністерства юстиції, яка опікувалася питаннями імплементації цієї Конвенції в національне законодавство. На сьогодні за результатами роботи цієї групи було створено проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про правопорушення, пов'язані з культурними цінностями», який передбачав зміни у Кримінальному кодексі, Законах України «Про культуру», «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей».

Ще одним міжнародним документом, який 30 квітня 2020

Не буду заперечувати, що підписання цих двох документів – це, справді, великий крок для України. Але маю уточнити – обидва документи є підписаними, проте не імплементаваними в національне законодавство. А отже, дані договори ще не можуть повноцінно застосовуватися для вирішення нагальних проблем, для яких і були, власне, ратифіковані. Питання щодо діяльності держави у сфері захисту та збереження об'єктів культурної спадщини все ще залишається відкритим.

року Україна нарешті ратифікувала, став Другий протокол 1999 року до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року, за яким забороняється проведення археологічних розкопок на окупованій території, а міжнародній спільноті в особі ЮНЕСКО надаються дієві повноваження щодо моніторингу ситуації та впливу на сторону-окупанта задля збереження культурних цінностей.

Зокрема, Протокол встановлює додаткові обмеження в застосуванні принципу «військової необхідності», запроваджує інститут «поширеного захисту». Протоколом розвинуто й регламентовано питання кримінального переслідування за злочини проти культурних цінностей, що значно розширює та посилює відповідальність за злочини у сфері охорони культурної спадщини у разі збройного конфлікту. Він також передбачає захист культурних цінностей на окупованій території.

Не буду заперечувати, що підписання цих двох документів – це, справді, великий крок для України. Але маю уточнити – обидва документи є підписаними, проте не імплементаваними в національне законодавство. А отже, дані договори ще не можуть повноцінно застосовуватися для вирішення нагальних проблем, для яких і були, власне, ратифіковані. Питання щодо діяльності держави у сфері захисту та збереження об'єктів культурної спадщини все ще залишається відкритим. Підписання двох міжнародних договорів хоч і є великою справою, проте вони не визначають діяльність держави і не будуть виконувати замість неї її ж роботу.

Підсумовуючи все вищесказане, можу охарактеризувати роботу державних органів у питанні збереження та захисту об'єктів культурної спадщини як неефективну, розсіяну та безвідповідальну.

Далі буде...

МІЛІТАРИЗАЦІЯ ТЕРИТОРІЇ ТА СВІДОМОСТІ

ГОСТРЕ ПИТАННЯ

7 грудня 2020 року на 75-й сесії Генеральної Асамблеї ООН ухвалено резолюцію «Проблема милітаризації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя (Україна), а також частин Чорного і Азовського морів».

Ольга ГЕРАСИМЧУК

«У хвалення резолюції свідчить про те, що милітаризація Криму, яка здійснюється Російською Федерацією як державою-окупантом, залишається в центрі уваги міжнародного співтовариства, що розглядає перетворення Криму на величезну військову базу як пряму загрозу безпеці і стабільності у регіоні... У резолюції зазначається, що Росія перемістила на територію Криму озброєння, здатне нести ядерні заряди. Резолюція вимагає від Росії негайно припинити таку діяльність», – зазначив у своїй заяві міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба, додавши, що ухвалений документ є новим елементом щораз більшого правового тиску на Росію.

У заяві також повідомляється, що резолюція закликає країну-окупанта припинити милітаризацію освіти у Криму – шкільну військову підготовку кримських дітей, метою якої проголошується їхня майбутня служба у Збройних силах РФ.

Слід зазначити, що після окупації Криму в 2014 році Росія проводить регулярні військові навчання на півострові. У Генштабі України дії російських військових у Криму називають незаконними. Експерти також неодноразово підкреслювали, що ключовою загрозою є милітаризація Криму державою-окупантом. Причому небезпека існує не лише для півострова та людей, які там проживають, а й для всього Чорноморського регіону й не тільки. У Міністерстві закордонних справ України переконані, що милітаризація тимчасово окупованого Криму і «поширення ядерної зброї у Чорноморському регіоні» – це виклик міжнародному порядку і безпеці, а «російський режим загрожує не лише Україні, а й усій Європі».

ФАКТИ ТА ДЕТАЛІ

Російська військова присутність у Криму станом на осінь

Так званий «святковий військовий парад» дошкільнят відбувся на початку травня 2019 року в дитячому садку № 24 м. Севастополя

DYNAMICS OF RUSSIAN MILITARIZATION OF THE OCCUPIED CRIMEA

	BEFORE RUSSIAN OCCUPATION OF CRIMEA (JAN 2014)	AUTUMN 2019
	12500	31500
	-	40
	92	583
	24	162
	22	122
	37	62
	-	12
	26	34
	2	7

Дані українського МЗС станом на 2019 рік

2019 року становила 31,5 тис. військових, а також близько тисячі одиниць техніки, зокрема танків, броньованих машин, потужних бойових засобів артилерії, авіації та флоту. Такі дані озвучив у штаб-квартирі ООН заступник міністра закордонних справ України Єгор Божок.

Він навів статистику, що на території тимчасово окупованого українського півострова перебувають 40 російських танків, 583 одиниці броньованої техніки, 162 одиниці важких артилерійських установок, 122 бойові літаки, 62 гелікоптери, 12 систем залпового вогню. Крім того, в регіоні діють 34 російські військові кораблі та 7 підводних човнів.

Представник українського МЗС підкреслив, що милітаризація Криму з боку країни-окупан-

та збільшилася в рази за останні роки, і це відбувалося сплановано й послідовно. Водночас, за його словами, Росія не збирається зупинитися на цьому. «Очікується, що чисельність російських військ та озброєння збільшиться в півтора раза до кінця 2025 року», – вважає Є. Божок.

Аналітик Національного інституту стратегічних досліджень Микола Белесков, оцінюючи чисельність російських військ у Криму, зауважив, що на півострові створено потужне міжвидове угруповання сил, яке здатне виконувати завдання як з оборони, так і з наступу.

«Цифра стабільна, це приблизно 30-35 тисяч. Насправді у Криму вже давно створено потужне міжвидове угруповання сил, яке здатне виконувати завдання як

з оборони, так і з наступу. Після окупації Крим був пріоритетом при переозброєнні, тобто сучасні системи ППО йшли туди раніше, ніж в інші військові округи. Наприклад, зенітні ракетні комплекси С-400 на дивізію з'явилися в Криму ще до кінця 2018 року. Проблеми є лише з флотом, тому що програма його переозброєння, озвучена в 2014 році, виконана тільки на 50-60%. Так чи інакше, створено потужне угруповання, яке прикриває Росію з південного та південно-західного стратегічного напрямків. Можна побачити, що милітаризація Криму йшла більшими темпами, ніж милітаризація Калінінградської області, яка є форпостом Росії на заході. Це показує, що півострів розглядається як дуже важливий елемент стратегії національної

Росія нарощує Військову силу в окупованому Криму, а також використовує півострів як базу для бойових операцій у Сирії й інших частинах регіону. У цьому впевнений Постійний представник України при ООН Володимир Єльченко. «Окупація й подальша милітаризація Криму має далекосяжні наслідки для безпеки не лише в Чорноморському регіоні, а й в усій Південній Європі, а також у регіоні Північної Африки та Близького Сходу. Події в Сирії є переконливими доказами цього», – наголосив він.

безпеки Росії у стримуванні можливої агресії з боку НАТО. Плюс це дозволяє впливати на ситуацію у важливому Чорноморському регіоні. Справді, в Крим постачали сучасне озброєння раніше, ніж на інші стратегічні напрямки», – зазначає М. Белесков.

Росія нарощує військову силу в окупованому Криму, а також використовує півострів як базу для бойових операцій у Сирії й інших частинах регіону. У цьому впевнений Постійний представник України при ООН Володимир Єльченко. «Окупація й подальша милітаризація Криму має далекосяжні наслідки для безпеки не лише в Чорноморському регіоні, а й в усій Південній Європі, а також у регіоні Північної Африки та Близького Сходу. Події в Сирії є переконливими доказами цього», – наголосив він.

За словами Єльченка, російська влада обрала шлях ескалації й нарощування агресії, розширюючи та поглиблюючи її. Зокрема, рівень милітаризації Росією окупованого Криму вже є «безпрецедентним».

ЗАХОПЛЕННЯ СВІДОМОСТІ

Однак Росія не лише нарощує свою фізичну присутність на території півострова, а й здійснює милітаризацію суспільного життя. Насамперед, через освіту. Окупаційна влада ініціює численні масові заходи, спортивні та театралізовані шоу, дітей навчають основ військової справи та поводженню зі зброєю. Пропаганда ненависті та культ насильства стали частиною освіти дітей, а в школах та інститутах дітей готують «битися за Росію зі зброєю у руках».

Кандидат психологічних наук, конфліктолог Ірина Брунова-Калісецька переконана, що такі дії

зводять нанівець вартість людського життя у свідомості кримчан: «Мілітаризована свідомість – найбільш «чорно-біла», і не лише за формулою «друг-ворог». Мілітаризована свідомість передбачає підкорення наказу, підкорення «старшому за званням» як базову модель для дії, що послаблює опір пропаганді, мінімізує значущість обговорення різних точок зору, діалогу, пошуку спільних рішень, взяття на себе громадської відповідальності, позбавляє здатності самостійно здійснювати моральний вибір, – тобто нівелює все те, що становить підвалини демократичного суспільства. Вартість людського життя (одного з природних прав людини) – геть-чисто знівельована».

У тому, що мілітаризація освіти в Криму – одна з найсерйозніших загроз для кримчан, також переконана керівник Кримської правозахисної групи Ольга Скрипник: «Серед дітей формується культ війни та толерантність до насильства, агресивне ставлення до інших держав і народів, які не підтримують ідей «руського мира». Ба більше, дітям нав'язується виключно «русская» ідентичність, розриваються зв'язки з країною їхнього народження і громадянства – Україною».

Кримська правозахисна група (КПГ) фіксує факти мілітаризації дітей і молоді. Воєнізовані заходи за участі дітей часто прив'язують до першотравневих свят і 9 травня.

Вік дітей, які потрапляють під вплив мілітаризації у Криму, різний. Деякі заходи проводять навіть у дитячих садочках. Наприклад, на початку травня 2019 року в дитячому садку № 24 м. Севастополя відбувся так званий «святковий військовий парад» дошкільнят. Приймав «дитячий парад» представник Росгвардії, майор поліції Сергій Овчаров.

Кримські діти протягом останніх семи років живуть в окупації. Влада Російської Федерації системно порушує права дітей, що стосуються всіх сфер їхнього життя. Це створення штучних загроз здоров'ю під час мілітарі-заходів, примусове громадянство, нав'язування російської ідентичності, позбавлення доступу до незалежних джерел інформації, обмеження у здобутті освіти рідною мовою й постійні перешкоди в доступі до освітніх установ на підконтрольній Україні території, переконані правозахисники та експерти. Причому на такі заходи витрачаються чималі кошти з російського бюджету.

ЧИ МОЖНА ЗАХИСТИТИ ДІТЕЙ ВІД МІЛІТАРИЗАЦІЇ?

Як захистити дітей і що має зробити Україна, аби врятувати їх на окупованих територіях від мілітаризації свідомості, яку Росія проводить там протягом семи

Військовий парад у Керчі 9 травня 2019 року за участі молоді та підлітків

Школярі у військовій формі та формі "Юнармії" 1 травня брали участь у демонстрації у Севастополі

років? Керівниця Центру громадянської просвіти «Альменда» Валентина Потапова впевнена, що за умов сучасних викликів, а саме: збройного конфлікту та окупації, дуже важливо переусвідомити підходи до способів правового регулювання та гарантування права на освіту мешканцям окупованого Криму.

«Російська «освітня машина» з самого початку окупації стала застосовувати до кримських школярів усі методи ідеологічної пропаганди та формування покоління «яничар». Саме тому виникає запитання: які саме досвід і цінності засвоюють на окупованій території громадяни України, а що найстрашніше – їхні діти. Аналізуючи чинний стан щодо освіти для Криму, ми можемо відокремити щонайменше два завдання для держави. По-перше, можливість впливу на світогляд громадян, які залишилися на окупованій території, та дітей, які мають змогу отримати громадянство за місцем народження. По-друге, можливість мати доступ до гарантованого державою права на освіту. На превеликий жаль, відсутність стратегії повернення Криму призводить до того, що всі дії держави мають ситуативний характер і не створюють реального механізму впливу на виклики. Тому виникає доволі влучне запитання: чи може Укра-

їнська держава відсторонитися від будь-якої можливості впливу на ситуацію?» – прокоментувала громадська діячка.

Дослідниця Кримської правозахисної групи Ірина Седова розповіла, що мілітаризація свідомості у Криму супроводжується системними порушеннями прав дітей: «Воєнізовані заходи, які пропагують службу в російській армії, у Криму проводили, нехтуючи правилами захисту від пандемії. На цих заходах була велика кількість дітей, і їхнє здоров'я було поставлено під додаткову загрозу, якої точно можна було уникнути. Такі дії змішуються з постійним безкарним розпалюванням ворожнечі в онлайні до українців та кримських татар. При цьому дітей позбавляють доступу до українського телебачення, блокуючи в інтернеті сайти провідних українських телеканалів. Можливість здобуття освіти українською мовою на півострові теж майже заблокована. Все це порушує конвенцію про права дітей, яку Росія ратифікувала і має виконувати».

Керівниця Кримської правозахисної групи Ольга Скрипник вважає, що Україна має докласти максимум зусиль для захисту прав дітей – громадян України, які залишилися в окупації. Вона повідомила, що група незалеж-

них експертів напрацювала перелік рекомендацій, які пропонує починати втілювати у життя, не чекаючи деокупації.

«На сьогодні одна з головних проблем, яка стала наслідком окупації Криму, – це саме мілітаризація. Ми досліджуємо її з точки зору гуманітарного виміру і виміру прав людини. Насамперед, ми зосереджуємося на дітях і молоді, які найпершими страждають від мілітаристської системи, що зараз розбудована в Криму. Росія витрачає на це великі ресурси. І навіть COVID-19 не зупиняє Російську Федерацію, яка постійно створює додаткові ризики для людей, оскільки її головна мета – це зміна свідомості людей в окупації», – розповіла Ольга Скрипник.

Кандидатка психологічних наук Юлія Крилова-Грек впевнена, що перш за все треба працювати з розвитком критичного мислення у дітей та молоді. «Одним з ефективних шляхів роботи з молодим поколінням є впровадження програм для розвитку критичного мислення, таких як медіаграмотність та кіберграмотність, які мають подаватися у цікавій формі: ігри, квести тощо. Треба показати дітям, наскільки важливо перевіряти інформацію, щоб не «вестися» на все, що нав'язується в кримському та російському медіапросторі, та піддаватися маніпулятивній концепції «свої-чужі, чорне-біле», яку часто використовують у Криму російські ЗМІ».

Дослідниця Ірина Седова переконана, що фактично зараз у Криму захистити дитину від цього жаху можуть тільки в родині: «Але що робити, коли батьки самі стали жертвами цієї пропаганди і не бачать у ній нічого поганого? А що робити, якщо в дитини взагалі немає батьків? Такі діти, по суті, залишаються беззахисними перед цією страшною пропагандистською машиною окупантів. І якщо розпочнуться

Кримські діти протягом останніх семи років живуть в окупації. Влада Російської Федерації системно порушує права дітей, що стосуються всіх сфер їхнього життя. Це створення штучних загроз здоров'ю під час мілітарі-заходів, примусове громадянство, нав'язування російської ідентичності, позбавлення доступу до незалежних джерел інформації, обмеження у здобутті освіти рідною мовою й постійні перешкоди в доступі до освітніх установ на підконтрольній Україні території, переконані правозахисники та експерти. Причому на такі заходи витрачаються чималі кошти з російського бюджету.

бойові дії щодо повернення території Криму, ці діти загинуть першими. Бо Росії вигідно захищати окуповану територію руками цих зомбованих пропагандою місцевих. Вони ж не є росіянами. Й тому окупанти ставляться до цих людей просто як до м'яса, яким вони закидують українську армію в разі активізації бойових дій. Тому я вважаю, що зараз завдання № 1 для всієї світової спільноти – якомога швидше припинити цей злочин і врятувати свідомість українських дітей у Криму від цієї жажливої російської інформаційної агресії».

Вона також вважає, що потрібно залучати якомога більше волонтерів, активістів і просто небайдужих громадян до таких напрямів спротиву інформаг्रेसії РФ, як:

- проведення системних моніторингових ситуацій з дотриманням прав людини на окупованих територіях;
- системний збір доказів порушень прав людини й міжнародного гуманітарного права на окупованих територіях;
- підготовка тематичних повідомлень до Міжнародного кримінального суду і міжнародних організацій щодо виявлених порушень;
- збільшення обсягів незалежного інформування українського суспільства про ситуацію на окупованих територіях і на лініях розмежування відповідно до міжнародних стандартів журналістики;
- робота з адвокації доступу міжнародних моніторингових місій до Криму.

Якщо всі ці дії, на думку Ірини Седової, Україна зможе поступово втілювати, то це стане величезним проривом і надасть додаткові можливості для захисту дітей та молоді – громадян України, які живуть в окупації і є прямими жертвами інформаційної агресії РФ.

УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС КРИМУ. РАДЯНСЬКА ТА НІМЕЦЬКА ОКУПАЦІЇ (1920-1980 РР.)

МОВОЮ АРХІВІВ

У 1917-1920 рр. в Криму спостерігався значний український національно-громадський рух, небажані корективи до якого вносила реакція двох крайових урядів та навала шовіністично налаштованих військово-політичних сил під проводом Антона Денікіна та Петра Врангеля. Криваву крапку на поступові українства Криму поставила більшовицька окупація півострова та «червоний терор».

Сергій КОНАШЕВИЧ

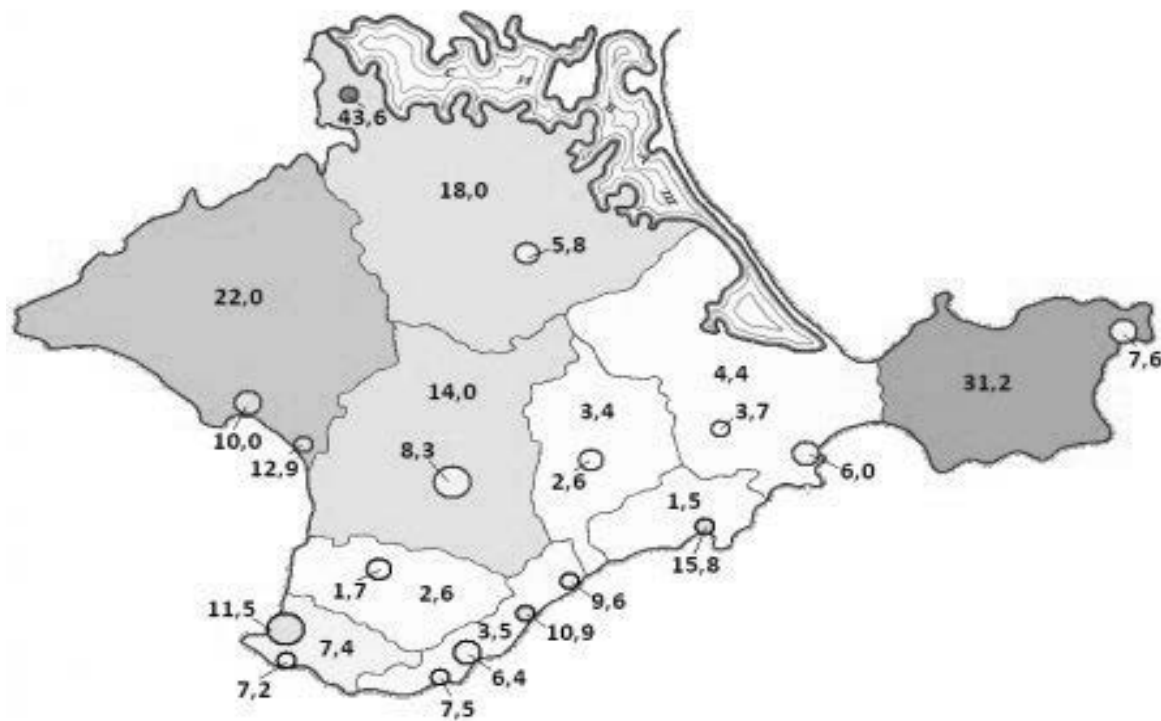
На початку 1920-х рр. більшовики в Севастополі припинили діяльність української організації «Кобзар», гімназії ім. Т. Г. Шевченка, створеної на початку 1918 р., та видавництва. Приміщення гімназії було тимчасово зайняте військовою частиною, згодом у ньому було відкрито школу за територіальним принципом з викладанням російською мовою.

Яким було життя українців у Кримській Автономній Соціалістичній Радянській Республіці – свідчить принаймні один промовистий факт. У лютому 1926 р. члени українського драмгуртка Севастополя оприлюднили лист-звернення, в якому описувалися випадки переслідування україномовних осіб у місті.

* * *

У ті часи викласти істинний стан речей можна було хіба що езоповою мовою. До неї вдався видатний український сатирик Павло Вишня: у 1926-1927 рр. харківська преса подала кілька його гуморесок, у яких було змальовано життя українців Криму. Ці твори передрукував львівський часопис «Діло». За визначенням Остапа Вишні, в Криму «раптом зникли всі українці», яких «за старою земською статистикою під псевдонімом «малорусов» налічувалося близько 100-150 тисяч, доки кримське Центральне статистичне управління у 1926 р. не оприлюднило нульові показники. «Бувши в Криму, бачили ми живих українців в українській школі ім. Т. Шевченка в Севастополі. Говорив нам учитель тої школи, що була тоді ніби в Криму така

Розселення українців у Криму за переписом 1926 року

Діаграма розселення українців Криму, 1926 р.

БІЛЬШЕ КНИГ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Понад три роки я відвідую дві бібліотеки Корабельного району. З інтересом стежачи за новинками української літератури, питаючи про них, я часто чую відповідь: «Нічого з новинок нема».

Подібні відповіді доводиться чути і іншим читачам. В бібліотеках нема і тих книжок, що вийшли кілька років тому. Українські книжки, які є в бібліотеках, можна перелічити по пальцях.

А чому так? Чому у наших бібліотеках мало українських книжок?

Т. БУРЛІНА.
м. Севастополь.

Повідомлення в газеті «Радянський Крим» 24 січня 1957 р.

тенденція: чи не краще, мовляв, українцям на всяк випадок «вимирти». Проте «вимирати» українці не збиралися і готувалися до життя інтенсивного», – з сумом зазначав гуморист, додаючи, що українців у Криму «знищили статистики», які мали до нашого народу «якусь давню, уперту і велику нелюбов», записуючи його представників у «руські».

У наступних нотатках Остап Вишня описував такі факти етноциду кримських українців, як закриття української школи в Севастополі у 1921 р., відсутність представника українців у раді національних меншин, призначення вчителів-українців

на роботу до сіл з російським і болгарським населенням (натомість у селах з українським населенням працювали «неукраїнські» вчителі) і зарахування учнів-українців до «руських», відсутність державної підтримки та допомоги для українських клубів у Сімферополі та Севастополі, заходи яких місцева преса анонсувала як «закриті», тощо. Також наводилися приклади забезпечення культурних потреб українців півострова: «В кінці грудня 1926 року їхав до Харкова член Сімферопольського українського клубу Корсунський. Дало йому правління клубу 100 карб. на книжки. Відношення писали від Кримполі-

Кримські переселенки з Полтавщини. Наречена з дружкою, 40-50-ті рр. ХХ ст.

тосвіти. Звернувся він до Головополітосвіти. Там його направили до якогось урядовця, той дав резолюцію до якоїсь книжкової крамниці. Там узяли 100 карб. завдатку та список потрібних книжок і обіцяли вислати книжки накладною платою на всі 600 карб. Пообіцяли вислати «через три дні, за списком». Вислали їм ті книжки через два місяці. І що ж вислали? «Нот» по 3-4 карб. за зошит. Розірвані томи Франкових творів (з пропусками). Дитячої літератури – пісень та агітаційної літератури часів гоминської війни. Наприкінці додали шість примірників «Історії України... німецькою мовою. Ні календаря, ні «Кобзаря», ні словника, ані будь-якого журнальчика». При цьому Остап Вишня зазначав, що місцева влада

Можливо, подібна реакція «столичної» преси спричинилася до того, що кримська влада у 1927 р. почала робити корисні рухи в бік урухомлення українського життя на півострові. Зокрема, в Сімферополі було відкрито українську середню школу, український клуб та бібліотеку з читальним залом у центральній частині міста. Клуб мав декілька секцій – драматичну, хорову, танцювальну, кобзарську (перша з відомих капела бандуристів Криму), вишивання, крою та шиття, виготовлення українських народних костюмів тощо. Ці культурно-освітні заклади успішно пропрацювали до Другої світової війни.

ФОТО З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

до всіх представників місцевих етнічних груп зверталася їхніми мовами – крім українців: звістки про їхнє життя в Криму місцева преса подавала не у відділі про події національних меншин, а як «листи читачів», скажімо, під нотатками про асенізаційні обози.

Можливо, подібна реакція «столичної» преси спричинилася до того, що кримська влада у 1927 р. почала робити корисні рухи в бік урухомлення українського життя на півострові. Зокрема, в Сімферополі було відкрито українську середню школу, український клуб та бібліотеку з читальним залом у центральній частині міста. Клуб мав декілька секцій – драматичну, хорову, танцювальну, кобзарську (перша з відомих капела бандуристів Криму), вишивання, крою та шиття, виготовлення українських народних костюмів тощо. Ці культурно-освітні заклади успішно пропрацювали до Другої світової війни.

В листопаді Кримський обласний комітет ВКП(б) отримав доповідну записку від наркомату освіти РРФСР, у якій зазначалося: «Зовсім не ведеться робота серед українців, які складають групу в 51519 чоловік (навіть з'явилися статистичні дані! – авт.) і не мають жодної національної школи». Йшлося переважно про мешканців сіл. У травні 1928 р. згідно з рішенням Української секції Загальнокримської нацменкультурнади було утворено Український педколектив для проведення підготовчих заходів з переведення на українську мову шкіл і освітніх закладів, що обслуговували компактні маси українського населення Криму. Членами педко-

лективу було встановлено таке: «Російська культура вплинула тільки на невелику заможну частину письменного населення [Криму], яка послуговується українсько-російським жаргоном для відповідей росіянам і взагалі людям з міста. У сільському ж і родинному спілкуванні існує говір переважно український. Що ж до населених українських пунктів, віддалених від міста і більш пізнього утворення Сімферопольського району і всіх населених пунктів Джанкойського та Євпаторійського районів, то в них говірка і побут залишилися в повній українській своєрідності».

* * *

Прихід до влади Йосипа Сталіна, встановлення тоталітарного режиму з культом особистості «вождя народів» і згорання політики «українізації» поклали край будь-якому декларованню своїх потреб українцями не лише в Криму, а й на території СРСР загалом.

У 1941 р., під час Другої світової війни, окупаційні німецькі війська, реагуючи на потреби населення, дали дозвіл на створення в Криму кількох українських шкіл, які були закриті з поверненням червоних окупантів у 1945 р. Проте німці, як зазначали українські підпільники у своїх звітах з Криму, «не вміли вести національної політики ніде». В січні 1942 р. гестапо ліквідувало кількох представників ОУН через спробу створити підпільний український рух на півострові. Навесні одна з похідних груп для прикриття своєї діяльності та допомоги місцевому українському населенню започаткувала дві легальні організації – капелу бандуристів та споживчий кооператив «Український консум». Капела невдовзі перетворилася на Український музично-драматичний театр ім. Шевченка, що налічував близько 60 осіб і давав вистави у Сімферополі, Севастополі, Джанкої та Ялті. 2 червня 1942 р. відбулася прем'єра вистави «Запорожець за Дунаєм». Німецька влада стала перешкоджати діяльності театру й навіть заарештувала на певний час директора. Завдяки «Українському консуму» вдалося налагодити харчування інтелігенції, що найбільше потерпала від голоду. В липні для цих потреб було створено «Бюро допомоги українцям» («Стіл допомоги найбіднішому українському населенню»), стараннями якого вдалося відкрити в Криму кілька початкових та середніх українських шкіл. Восени 1943 р. український театр було закрито. У жовтні Український комітет було розпущено за невиконання безглузкого наказу – надати для охорони залізниці 400 бійців.

Учасники ялтинського українського драмгуртка під керівництвом П. Сапса (стоїть у центрі), 1923 р.

Так агітували українців переселятися до Криму

У січні 1954 р. в Криму з огляду на приплив переселенців з інших українських областей розпочалося відродження української народної освіти – зокрема, впровадження вивчення української мови в школах області. 19 лютого 1954 р. Президія Верховної Ради СРСР видала указ про передачу Криму до складу УРСР. Того ж року на честь «возз'єднання України з Росією» в Сімферополі було встановлено пам'ятник Богданові Хмельницькому на вулиці імені гетьмана. Розпочалася показова «українізація» регіону.

* * *

В середині червня 1955 р. свій перший сезон відкрив театральний Кримський обласний пересувний театр, створений на базі Київського обласного пересувного драматичного театру і згодом реорганізований у Кримський обласний український

музично-драматичний театр (з часом на його базі виник Кримський академічний український музичний театр). Панівне місце в репертуарі перших років існування творчого колективу посіла вистава «Маруся Богуславка» М. Старицького, «Дай серцю волю, заведе в неволю» М. Кропивницького, «Наймичка» та «Безталанна» І. Карпенка-Карого, «У неділю рано зілля копала» за О. Кобилянською, опера «Катерина» М. Аркаса тощо. В листопаді українською мовою почала дублюватися газета «Радянський Крим» (випуск припинено у 1959 р.), а в Кримському державному педагогічному інституті ім. М. В. Фрунзе (попередник Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського) утворено українське відділення історико-філологічного факультету.

16 серпня 1957 р. бюро Кримського обкому Компартії Укра-

їни обласного виконкому видало постанову про організацію в Сімферополі школи з українською мовою навчання у зв'язку з припливом у Крим переселенців-українців. При цій школі мав бути відкритий інтернат для приїжджаних з міст і районів. 1 вересня згідно з постановою було відкрито середню національну школу та інтернат при ній, підпорядковані обласному відділу народної освіти. В перший день навчання за парти сіли 217 дітей. Частина з них (учні 1-4-х класів) навчалася у філіях – Гвардійській і Краснозоркінській школах Сімферопольського району. В інтернаті розпочали навчання 180 учнів з різних районів області. У 1959 р. школа переїхала до нового приміщення на вулиці Гагаріна, 18, і з обласної середньої школи з навчанням українською мовою вона перетворилася на Сімферопольську школу-інтернат № 3.

У січні 1954 р. в Криму з огляду на приплив переселенців з інших українських областей розпочалося відродження української народної освіти – зокрема, впровадження вивчення української мови в школах області. 19 лютого 1954 р. Президія Верховної Ради СРСР видала указ про передачу Криму до складу УРСР. Того ж року на честь «возз'єднання України з Росією» в Сімферополі було встановлено пам'ятник Богданові Хмельницькому на вулиці імені гетьмана. Розпочалася показова «українізація» регіону.

1 вересня 1958 р. вивчення української мови було впроваджене в усіх (за винятком двох) школах Криму, в яких налічувалося майже 70 тисяч учнів. На початок 1959-1960 навчального року влада Кримської області констатувала: українську мову в усіх школах успішно вивчали майже 102 тисячі учнів.

Наприкінці 1960-х – на початку 1970-х рр. українську народну освіту в Криму було фактично згорнуто. Перед тим до діаспорної преси потрапила звістка: «У листопаді 1960 р. відбулися демонстрації на похороні зацькованої моск*льми учительки в Севастополі».

У 1970 році виконком Сімферопольської міськради постановив школу-інтернат № 3 іменувати Сімферопольською середньою загальноосвітньою політехнічною школою-інтернатом № 1 ім. Т. Г. Шевченка Кримської області. У 1970-1971 навчальному році ця школа залишилася єдиним у Криму національним закладом системи народної освіти, хоча того ж року в ній було впроваджено викладання російською мовою. Школу-інтернат № 1 у березні 1982 р. постановою виконкому Кримської обласної Ради народних депутатів було реорганізовано в загальноосвітню школу-інтернат для дітей із затримкою психічного розвитку.

Незважаючи на показову «українізацію» Криму в 1950-1980-х рр., чинити будь-який опір фактичному етноцидові не могли ані дезорганізовані та деморалізовані представники українського населення, ані їхні русифіковані нащадки. Надія на бодай іскру національного відродження з'явилася у 1980-х рр. – в епоху «перебудови та гласності», в останні роки колючого Радянського Союзу. Зокрема, у травні 1989 р. у Севастополі було проголошено створення Товариства української мови ім. Т. Шевченка. Осередки Всеукраїнського Товариства української мови з'явилися також у Керчі та Євпаторії.

РЕСПУБЛІКА ТАВРИДИ (1918 Р.) І КРИМСЬКА РЕСПУБЛІКА (1919 Р.): СХОЖІСТЬ І ВІДМІННІСТЬ

ЯК ЦЕ БУЛО...

Народження Кримської республіки було викликано тими самими причинами, що і проголошення її попередниці – Республіки Тавриди, а саме: для створення буфера між урядом РСФФР і військами Антанти та Добровольчої армії (так само, як і в 1918 р., коли буфер був потрібен для захисту проти німецьких військ). Адже в Москві розмірковували створити в Криму такі умови, щоб неминучі бойові дії між сухопутними та морськими військами Антанти, які утримували Севастополь і Керченський півострів, і Червоною армією вели не збройні сили радянської Росії, а війська начебто незалежної від неї Кримської республіки.

Тетяна БИКОВА,
к.і.н., науковий
співробітник Інституту історії
України НАН України

Кримська республіка, як і Республіка Тавриди, створювалася за вказівкою ЦК РКП(б). Рішення про створення в Криму радянської республіки приймалося у вузькому колі членів політбюро ЦК, а Раднарком Кримської республіки був сформований членом політбюро ЦК Л. Каменевим разом з обласною партійною конференцією, а не всекримським з'їздом рад. Членами цього органу були лише більшовики, які підпорядковувалися директивам, що надходили з ЦК РКП(б). На відміну від Республіки Тавриди, під час існування Кримської республіки більшовикам уже не було потреби вступати в альянс з

ФОТО З ВІСНИКА ДЖЕБЕГ

іншими партіями соціалістичної спрямованості. Тому до її уряду не потрапив жоден представник від інших партій.

Однак цього разу ставлення більшовиків до опонентів визначалося більшою стриманістю. В 1919 р. уже не було таких репресій щодо політичних партій, які конкурували з ними. Було легалізовано Міллі Фірку, послабився тиск на меншовиків, есерів та інших представників демократії. Вже не так вирували репресії щодо кримських мешканців.

Пояснювалося це кількома причинами. По-перше, врахуванням помилок, зроблених рік тому. Нові кримські керівники та їхні патрони з центру виявилися розумнішими за тогорічних попередників, які не тільки не мали змоги підтримувати будь-який лад на захопленій ними території, але іноді взагалі не мали жодного уявлення про те, що відбувалося. Більшовики 1918 р. бездумно намагалися прищепити місцевому населенню свої недостатньо ґрунтовні переконання щодо правил будівництва

нового ладу. Більшовики 1919 р. розглядали події тогочасного життя більш реально. І хоча, як і раніше, всі більшовицькі працівники невпинно спрямовували країну на ухвалення новою програмою РКП(б) шлях побудови комунізму, вони, на відміну від минулого року, встигли позбутися певної кількості ілюзій. Цього разу вони намагалися повернути до списку своїх прибічників якомога більше представників інших політичних сил.

По-друге, послаблення тиску було викликано деякою невпевненістю нових урядовців у власному становищі на півострові. Існування серйозної загрози у вигляді військ Антанти і Добровольчої армії на Керченському півострові змушувало більшовицький уряд, як то кажуть, з оглядкою керувати життям на території Криму. Адже виникнення широкого незадоволення з боку місцевих мешканців могло призвести до небажаних наслідків. У такому разі цілком реальною ставала загроза за-

тягнення кримчан до лав супротивників більшовиків.

В офіційних документах, де проголошувалося створення Кримської республіки, слово «автономія» було відсутнім узагалі, й не випадково. Весь смисл її проголошення полягав у тому, щоб воєнні дії зі збройними силами Антанти вела нібито незалежна республіка.

Статус Кримської республіки, створеної за рішенням політбюро ЦК РКП(б), не був остаточно з'ясований: чи територіальна автономія у складі РСФФР, чи федеративна республіка, чи, згідно з рішенням політбюро ЦК РКП(б) від 28 травня, губернія. Але водночас вона, разом з Росією, Україною, Латвією, Литвою і Білорусією, проголошувалася членом військово-політичного союзу радянських республік. Тобто розібратися в тому, якою була офіційно новостворена республіка, не є можливим. Проте це не мало жодного значення. Держави, створені більшовиками на території Кримського півострова як в 1918 р., так і в 1919 р., мали маріонетковий характер, говорити про будь-

Держави, створені більшовиками на території Кримського півострова як в 1918 р., так і в 1919 р., мали маріонетковий характер, говорити про будь-яку легітимність їх виникнення взагалі не доводиться. Проте, на відміну від Республіки Тавриди, цього разу з'явилися спроби створити деяке правове поле, в якому мала існувати новонароджена республіка. В офіційних документах Кримської республіки з'явилася згадка про те, що на її території мають використовуватися закони РСФФР, а в деяких випадках – закони УСРР.

яку легітимність їх виникнення взагалі не доводиться. Проте, на відміну від Республіки Тавриди, цього разу з'явилися спроби створити деяке правове поле, в якому мала існувати новонароджена республіка. В офіційних документах Кримської республіки з'явилася згадка про те, що на її території мають використовуватися закони РСФФР, а в деяких випадках – закони УСРР.

Як і Республіка Тавриди, Кримська республіка не мала жодного стосунку до проголошеної В. Леніном програми з національного питання. У документах, що стосувалися її створення, було відсутнє згадування про «право націй на самовизначення». Про цю обіцянку більшовики полюбляли багато говорити, посиляючись на неї з пропагандистською метою. Але щодо Криму вона не була застосована, навіть у вигляді привабливої оболонки, яка могла б прикрасити фасад новоствореної республіки. Це мало досить просте пояснення. В умовах воєнного часу і близької загрози з боку противників у вигляді військ Антанти і Добровольчої армії найбільшу увагу більшовицькі керівники приділяли іншим питанням.

Далі буде...

НА ШПАЛЬТАХ ГАЗЕТИ «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ» ДРУКУЮТЬСЯ ІНФОРМАЦІЙНІ ТА АНАЛІТИЧНІ СТАТТІ, РОЗМІЩЕНІ НА САЙТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГЕНЦІЇ «ГОЛОС КРИМУ» [HTTP://VOICESCRIMEA.COM.UA/](http://VOICESCRIMEA.COM.UA/) – ОФІЦІЙНОГО КРИМСЬКОГО МЕДІА ПАРТНЕРА.

ЦЕЙ НОМЕР ГАЗЕТИ «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ» ВИДАЄТЬСЯ В РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТУ «УКРАЇНО, НЕ ЗАБУВАЙ! КРИМ В ОКУПАЦІЇ!» ЗА ПІДТРИМКИ ФОНДУ РОЗВИТКУ ЗМІ ПОСОЛЬСТВА США В УКРАЇНІ (05 ЧЕРВНЯ 2020 РОКУ – 05 КВІТНЯ 2021 РОКУ).

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

ЩО ТАКЕ ЦЕНТР ДОКУМЕНТУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЯК ВІН МАЄ ВИГЛЯДАТИ?

Одним із важливих питань, реалізація яких забарилася уже не на один рік, є створення Центру документування порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях України. Уже зараз, через сім років тимчасової окупації, можна констатувати, що значна частина матеріалів, які могли би стати доказами збройної агресії та воєнних злочинів Російської Федерації з 2014 року, можуть бути втрачені. З часом ця проблема буде лише погіршуватися. Щоб уникнути найгіршого, а саме: неможливості притягнення до відповідальності осіб, причетних до порушень прав людини на півострові, у зв'язку з відсутністю доказів подій, що мали місце не один рік тому, необхідно вже зараз забезпечити створення Центру документування порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях України.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-художня і публіцистична газета Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 23715-13555Р від 06.02.2019 р.

Засновники

Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
Громадська організація «Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український дім»

Видавець

ТОВ «Видавничий дім «Українська культура»

Юридична адреса

Видавця: 03040, м. Київ, вул. Васильківська, 1

Директор

Євген БУКЕТ

Головний редактор

Андрій ЩЕКУН

Дизайн та верстка

В'ячеслав ЮРЧЕНКО

Надруковано:

ФОП Хісамдінов А. Ю.

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори. Рукописи не рецензуються і не повертаються. Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову. Зміст газети поширюється на умовах ліцензії CC BY 3.0, якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету

Передплатна ціна на 2021 р.: на 6 місяців - 224,64 грн; на рік - 449,28 грн.

У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонементу.

Передплатний індекс

90269

Наклад 1000 прим.

Ціна договірна

